

I. ROZPRAWY I ANALIZY

DOI: 10.17951/et.2024.36.329

Izabela Barbara Will

Uniwersytet Warszawski, Polska

ORCID: 0000-0002-2797-1160

e-mail: i.will@uw.edu.pl

Pojemnik jako kulturowy wyznacznik obrazu wody u Hausańczyków

The Image of Water among the Hausa through the Lens of Selected Containers

Abstract: The paper focuses on cultural categorization of water in Hausa based on names of three water containers: a bottle, a sachet, and a container called *buta*. The main part of the paper concerns the analysis of collocations, metaphors, and fixed phrases, indicating the association of three types of water with certain events, activities, and domains of social life such as religious practices, celebrations, hygiene, eating meals, or hosting guests. In conclusion, it is shown that the three types of water have a strictly defined function and are related to culturally embedded values.

Keywords: Hausa language; culture; Nigeria; water; bottle; *buta*; sachet; conceptualization; collocation; categorization

Wstęp

Niezależnie od tego, gdzie żyjemy, woda jest podstawą naszej egzystencji, a odnoszące się do niej terminy stanowią część słownictwa podstawowego (Swadesh 1952). Obecne są w powiedzeniach, przysłowiach, związkach frazeologicznych i utartych zwrotach (Bartmiński 1999; Stanek 2017; Zajac 2018).

W języku hausa (afroazjatycki, czadyjski), używanym przede wszystkim w północnej Nigerii, woda jest określana terminem *ruwa*. Termin ten odnosi się zarówno do wody znajdującej się w naturalnych zbiornikach, jak i do

deszczu, np. w powitaniu powszechnie używanym w czasie pory deszczowej *yaya ruwa*? ‘jak deszcz?’ (dosł. jak woda). Gdy zaistnieje potrzeba precyzyjnego wyrażenia znaczenia ‘deszcz’, można dodać przydawkę: *ruwan sama* (dosł. woda z nieba/z góry). Leksem *ruwa* odnosi się też do innych płynów, takich jak sok (*ruwan lemo*, dosł. woda z cytrusów) lub mleko (*ruwan nono*, dosł. woda z piersi). Mniej oczywistym znaczeniem słowa *ruwa* jest ‘kolor’, np. *ruwan toka* ‘szarość’ (dosł. woda popiołu), *ruwan kasa* ‘brąz’ (dosł. woda ziemi). To nietypowe rozszerzenie semantyczne wiąże się z tym, że w hausańskich miastach znajdują się doły farbiarskie wypełnione zabarwioną na różne kolory wodą (Frąckiewicz 2012: 21). Pozornie niezbyt przejrzyste znaczenie słowa *ruwa* ‘odsetki, zysk’ można wywieść z popularnej w dziedzinie ekonomii¹ metafory konceptualnej PIENIĄDZE TO PŁYN, na bazie której powstały takie wyrażenia, jak *płynność finansowa* w polskim, *cash leakages* ‘wycieki gotówki’ w angielskim, *injekcija novca* ‘zastrzyk gotówki’ w serbskim czy *capital flotant* ‘kapitał płynny’ w rumuńskim (Silaški, Kilyeni 2011). Istnieje też homonim słowa *ruwa* oznaczający ‘ostrze’ (np. noża lub siekiery). Być może wywodzi się z takich znaczeń słowa *ruwa*, jak ‘moc’, ‘energia’ (np. *agogo ba shi da ruwa* ‘zegarek nie chodzi’, dosł. zegarek nie ma wody), związanych z wykorzystaniem wody jako źródła energii lub ze znaczenia ‘esencja’ (np. *ruwan mai* ‘masło klarowane’, dosł. woda tłuszczu). Ostrze, które jest funkcjonalną częścią narzędzia, jest niejako jego esencją czy mocą.

Tematyka związana z pojęciem wody w języku i kulturze hausa poruszana była przez różnych autorów. Skupiali się oni albo na analizie słowa *ruwa* (Frąckiewicz 2012), na przysłowiach i związkach frazeologicznych (Zając 2018) z użyciem tego terminu albo na szeroko pojętym obrazie wody w życiu codziennym i środowisku naturalnym (Will 2021b). Poniższy artykuł ukazuje kulturowy obraz wody poprzez pryzmat trzech pojemników: butelki, woreczka i naczynia określanego jako *buta*, które są istotne zarówno ze względu na jednostkowe, jak i zbiorowe doświadczanie codzienności. W przekonaniu autorki są to obecnie najpowszechniej używane pojemniki na wodę w północnej Nigerii. Kolokacje z nazwami wybranych pojemników odnoszą się do różnych dziedzin życia, takich jak kultura, gospodarka czy religia. Wodę można też skategoryzować poprzez przypisaną jej wartość komercyjną i społeczną oraz jakość i przydatność do spożycia. Wszystkie te aspekty są uwzględniane w kulturowej kategoryzacji wody.

¹ Jak twierdzi W. Henderson (2000: 172), podstawowa rama konceptualizacyjna w dziedzinie ekonomii zakłada, że zasoby są elastyczne i przenośne, a metafory związane z wodą odzwierciedalają właśnie płynny obieg zasobów.

Cel, zakres i metodologia

W zależności od pojemnika, w którym woda jest przechowywana, możemy mówić o wodzie butelkowanej (*ruwan roba/ruwan swan*), wodzie w woreczkach (*ruwan leda*) i wodzie z naczynia określanego jako *buta* (*ruwan buta*). Nazwy wspomnianych pojemników mają swoje odpowiedniki w innych językach, ale ich konotacja jest ściśle związana z realiami północnonigeryjskimi, o czym będzie traktować dalsza część artykułu.

Analiza terminów odnoszących się do poszczególnych pojemników miała na celu ustalenie kontekstu językowo-kulturowego. Zgodnie z założeniami etnolingwistyki (Bartmiński, Chlebda 2008) dane językowe zostały pozyskane z różnych źródeł: słowników, tekstów pisanych (np. portale internetowe, współczesne powieści) i mówionych (filmy dostępne na kanale YouTube, rozmowy z użytkownikami języka hausa przeprowadzone w Nigerii w roku 2016 i 2020). Zebrane dane poddano analizie korpusowej, by zbadać kolokacje, przenośnie i utarte zwroty odnoszące się do wody przechowywanej w różnych pojemnikach. Z uwagi na brak zrównoważonego korpusu języka hausa wykorzystano Internet jako korpus (Schryver 2002, Andrzejczuk i Czupryniak 2009).

Jednym z podstawowych kryteriów branych pod uwagę przy wyborze, a następnie przy analizie poszczególnych terminów była ich wysoka frekwencja w tekstach oraz powtarzalność związanych z nimi kolokacji i zwrotów. Mocno utrwalona łączliwość tekstowa pozwala znaleźć powiązania języka z daną kulturą i zmierza do rekonstrukcji obrazu świata utrwalonego w języku (Bartmiński 2022: 38). W przeciwieństwie do badań wielu etnolingwistów (m.in. Bartmiński 1999; Stanek 2017), analiza zaprezentowana w niniejszym artykule nie odnosi się do języka i kultury ludowej czy – jak mówią sami Hausańczycy – kultury tradycyjnej (*al'adun gargajiya*), ale raczej do kultury współczesnej, miejskiej, wychodzącej poza przynależność czysto etniczną i odwołującej się do regionu północnej Nigerii. W ciągu ostatnich dekad zmieniło się bowiem rozumienie pojęcia Hausańczycy. Terminy *hausańska kultura* czy *hausańskie zwyczaje* utraciły swoje znaczenie etniczne i zaczęły być stosowane w odniesieniu do tych mieszkańców Afryki Zachodniej (głównie północnej Nigerii i południowego Nigru), którzy wyznają islam i posługują się na co dzień językiem hausa (Will 2021a: 58). Takie zjawisko jest dość powszechne w Afryce Zachodniej i spowodowane współistnieniem na stosunkowo niewielkim obszarze różnych ludów. W zwyczajach, gestach czy sposobie konceptualizacji świata nastąpiła zatem pewna unifikacja charakteryzująca cały region; stąd też mowa o cechach arealnych widocznych na przykład w niespokrewnionych ze sobą językach (Frąckiewicz 2019; Polzenhagen 2007; Will 2016).

Podstawę interpretacji wyników badań stanowią hipotezy wypracowane przez lingwistykę kulturową, w tym hipoteza kulturowego poznania. Kulturowe poznanie powstaje w procesie interakcji pomiędzy członkami danej grupy kulturowej w czasie i w przestrzeni. Ważnym aspektem kulturowego poznania jest kulturowa kategoryzacja (Sharifian 2008, 2009, 2011) polegająca na przyswajaniu i używaniu kategorii funkcjonujących w danej kulturze i obecnych w języku (Glushko i in. 2008: 129). Została też przyjęta perspektywa aksjologii kulturowej, która pozwala spojrzeć na pojemniki w kategoriach zmiennych, w znacznej mierze określanych przez społecznie i kulturowo uwarunkowany system wartości. Temat wpisuje się w też w nurt antropologii codzienności traktowanej jako kategoria aksjosemiotyczna, figura myślenia, forma refleksyjności, wyobrażenie społeczne (Sulima 2017: 6). Jak zauważa Jacek Pawlik (2018: 18), codzienności doświadcza się przez cielesność, emocje, działania i styl życia.

Woda w plastikowych butelkach – *ruwan roba/ruwan swan*

Woda w plastikowej butelce zaczęła być produkowana w Nigerii w latach 80. i początkowo kojarzona była tylko z jedną marką – Swan. Marka ta oferowała wodę pochodzącą ze źródła Tungwang położonego na płaskowyżu Dżos w centralnej Nigerii (Rilwanu i Samuel 2023: 156). Z uwagi na początkowy monopol w tej grupie produktów, marka Swan zaczęła być utożsamiana z wodą butelkowaną. Dlatego też w języku hausa wyrażenie *ruwan roba*² (dosł. woda z plastikowej [butelki]) jest bardzo często zastępowane wyrażeniem: *ruwan swan* ‘woda swan’. Ten ostatni termin jest też bardziej precyzyjny. Słowo *roba* ma bowiem wiele znaczeń (np. ‘plastik’, ‘guma’, ‘prezerwatywa’); zatem zwrot *ruwan roba* może w niektórych kontekstach odnosić się do wody z jakiegokolwiek plastikowego pojemnika, np. z kroplówki. Butelka wody jest nazywana *kwalabar ruwan swan* ‘butelka wody swan’, *robar ruwan swan* ‘plastikowa [butelka] wody swan’ lub *goran ruwan swan* ‘naczynie wody swan’. To ostatnie wyrażenie jest przykładem rozszerzenia semantycznego; słowo *gora* oznaczało pierwotnie naczynie z tykwy przypominające kształtem butelkę.

Woda w plastikowej butelce jest traktowana przez Hausańczyków jako wysokiej jakości i prestiżowa, o czym świadczy sposób jej przechowywania

² W standardowej wersji języka hausa plastikowa butelka określana jest *kwalabar roba* (dosł. butelka z gumy/plastiku). Powszechną praktyką jest jednak pomijanie pierwszego członu tego wyrażenia. Dlatego najpowszechniejszym określeniem plastikowej butelki stało się słowo *roba*.

i okoliczności podawania. W domach, sklepach i restauracjach jest trzymana w lodówce razem z innymi napojami, takimi jak *zobo/sobo* ‘napój z hibiskusa’ (przykład 2) lub *lemo* ‘gazowany, słodki napój’ (przykład 3). Podanie schłodzonej wody gościowi jest uważane za jedną z podstawowych reguł dobrego zachowania. Ta reguła uwidacznia się w tekstach hausańskich powieści, których bohaterowie podają gościom i domownikom wodę w butelkach. Niska temperatura wody jest jej ważnym, wyraźnie podkreślanym atrybutem (przykład 1).

- (1) *ya Karasa wurin fridge, robar ruwan swan ya dauko mai sanyi Karara*³
[podszedł do lodówki i wyciągnął butelkę lodowato zimnej wody]
- (2) *ga fruits mai sanyi an yayyanka a kan flet ga ruwan swan haɗe da sofo*
[oto są schłodzone i pokrojone owoce na talerzu, jest i woda butelkowana wraz z napojem z hibiskusa]
- (3) *ya nufi firinji ya dauko lemo da ruwan swan ya kawo masa tare da kofuna*
[podszedł do lodówki, wziął napoje gazowane i wodę w butelce i przyniósł mu razem z kubkami]

Wodę w butelce można podać również wraz z przekąskami takimi jak grillowane mięso, owoce (przykład 2), słodczyce lub orzechy kola (ilustracja 1). Wspomniane przekąski uważane są za delikatesowe i należą do kategorii tzw. *kayan marmari* (dosł. towary pożądane). Podobnie jak wody w butelce, nie spożywa się ich codziennie, lecz raczej przy specjalnych okazjach lub w majątnych domach. Tę ostatnią sytuację ilustruje fragment powieści hausańskiej (przykład 4), w którym bohaterka podaje mężowi do obiadu wodę w butelce.

- (4) *ta tashi ta shiga dakin girki ta haɗo masa abinci; sinasir da taushe da haɗaɗɗen juice, haɗe da ruwan swan*
[wstała, weszła do kuchni, przygotowała mu jedzenie; placki z sosem dyniowym i świeżym sokiem oraz wodę w butelce]

Jak już wspomniano, woda w butelkach jest artykułem delikatesowym podawanym podczas uroczystości (ilustracja 1) lub w domach ludzi bogatych, niezależnie od okoliczności (przykład 4). Potwierdzają to hausańskie filmy, których akcja toczy się w majątnych, miejskich domach; jedyną wodą, jaką pijają ich mieszkańcy, jest woda butelkowana. Kadr z hausańskiego serialu *Zo mu zauna* (ilustracja 2) ukazuje spoczywającego na sofie pana domu, któremu dziewczyna zatrudniona jako pomoc domowa przyniosła butelkę

³ Przykłady zapisywane są zgodnie ze standardową hausańską ortografią. W cytatach poprawiono oczywiste literówki.

Ilustracja 1. Typowe napoje i przekąski podawane w czasie konferencji – woda w butelkach, napoje gazowane, orzechy kola i słodczyce; źródło: zdjęcie wykonane przez autorkę w czasie konferencji naukowej na Uniwersytecie Bayero w Kano w 2020 roku

wody. Miejsce, w którym znajdują się te dwie postaci – mężczyzna siedzi na sofie, kobieta kłęczy na podłodze – jest nieprzypadkowe i trafnie ukazuje hausańską hierarchię społeczną. Zajmowana przez mężczyznę pozycja niemal obliguje go do picia wody butelkowanej. Bohater innego filmu hausańskiego (ilustracja 3) o niższym statusie społecznym pije już wodę z plastikowego dzbanka, leżąc na tradycyjnej macie.

Z uwagi na swoją jakość woda z butelki używana jest też w celach pielęgnacyjnych, medycznych czy kosmetycznych. Bohaterowie powieści hausańskich popijają wodą butelkowaną leki (przykład 5), przynoszą ją chorym do szpitala (przykład 6), a hausańskie blogerki radzą, by jej użyć jako składnika do wyrobu domowych kosmetyków (przykład 7).

- (5) *wani magani da ke cikin sachet ya ciro, tare da ballan guda biyu ya watsa a bakinsa, sannan ya kora da ruwan swan*
[wyciągnął lekarstwo z saszetki razem z dwiema pigułkami, wrzucił do buzi i popił wodą z butelki]
- (6) *ya kawo magungunan cikin ledar asibitin da ruwan swan babbar roba*
[przyniósł lekarstwa w torbie szpitalnej i dużą butelkę wody]

Ilustracja 2. Kadr z hauskańskiego serialu pokazujący wodę w butelce jako symbol statusu społecznego; źródło: film umieszczony na kanale YouTube przez użytkownika Gidan Kallo TV, https://www.youtube.com/watch?v=FNRSVSZ5Pp8&ab_channel=GIDANKALLOTV [data dostępu 16.08.2022]

- (7) *inda hali ki yi amfani da ruwan swan din don kar shampoo din ya lalalce da wuri*
[jeśli możesz, użyj wody z butelki, żeby szampon nie zepsuł się zbyt wcześnie]

Woda w butelkach cieszy się na tyle wysokim prestiżem, że może stanowić część składową prezentów, jakie mężczyzna ofiaruje przyszłej żonie. Prezenty wystawiane są w domu rodzinnym kobiety i oglądane przez jej liczne sąsiadki, przyjaciółki i krewnie. Prezenty to nie tylko produkty spożywcze, ale też biżuteria i kosmetyki, co zostało opisane we fragmencie hauskańskiej powieści (przykład 8).

- (8) *Kwalaye ne manya-manya guda uku, makil suke da kaya. Daya na ruwan swan ne, daya na lemo iri-iri ne da kifin gwangwanaye da biskit da alawoyi karamin cikinsu kuma cike yake da kayan shafe-shafe na kwalliyar 'yan mata, hoda, jan baki, mayukan shafawa a jiki da na gashi da na hannu.*
[Olbrzymie trzy kartony były po brzegi wypełnione rzeczami. W jednym znajdowała się woda w butelkach, w drugim różne napoje gazowane, ryby w puszkach, herbatniki i słodycze. Najmniejszy zapelniony był kosmetykami dla kobiet, zarówno pielęgnacyjnymi, jak i do makijażu: pudrami, szminkami, balsamami do ciała, włosów czy rąk]

W kulturze hausa woda butelkowana jawi się zatem jako towar luksusowy, przeznaczony na specjalne okazje albo jako napój codzienny osób o wysokim statusie społecznym. Dla pozostałych jest to produkt raczej odświętny. Trzymana jest w lodówce i podawana gościom wraz z delikatesowymi przekąskami lub napojami. O jej prestiżu świadczy fakt, że może znaleźć się wśród

podarunków dla narzeczonej. Woda butelkowana, niezależnie od marki⁴, jest kojarzona z pewnym wizerunkiem, stylem życia, pozycją społeczną czy prestiżem. Jej wartość wynika również z tego, że kojarzy się z ludźmi o wysokim statusie, naśladowanymi przez tych, którzy do wyższego statusu aspirują (Barański 2007:266).

Woda w woreczkach – *ruwan leda*

Nie tylko w północnej, ale w całej Nigerii najpopularniejszym rodzajem wody pitnej jest woda sprzedawana w kwadratowych, półlitrowych woreczkach. Jest to produkt tani i powszechnie dostępny, gdyż jego dystrybucją zajmują się nie tylko sklepy, kioski czy apteki, ale także obnośni sprzedawcy spotykani na ulicach czy dworcach. Woda w woreczkach określana jest nie tylko przez Hausańczyków, ale również przez pozostałych mieszkańców Nigerii angielskim terminem *pure water* ‘czysta woda’. Angielska fraza wymawiana jest przez Hausańczyków w specyficzny sposób, który zaczyna być odzwierciedlany w zapisie na kartach powieści (przykład 9): *piyo wata* (czyt. pijo łata) lub *piyo wota* (czyt. pijo łota). Istnieje także hauskański odpowiednik terminu *pure water* – *ruwan leda* ‘woda z torebki’. Słowo *leda* oznacza miękki plastik lub linoleum, ale najczęściej odnosi się do plastikowej torebki, w którą pakowane są zakupione w sklepie lub na targu towary.

- (9) *ta sayo mata piyo wata* (pure water) *guda biyu*
[kupiła jej dwa opakowania wody w woreczku]

Woda w woreczkach jest zazwyczaj podawana razem z posiłkiem w tańszych barach czy restauracjach i wliczana w koszt dania. Z uwagi na niską cenę może stanowić odpowiednik wody z kranu, której picia unika wielu mieszkańców dużych miast, uważając, że jest skażona (przykład 10). Cena wody w woreczkach jest stała i regulowana na poziomie stanowym. Podwyżki wody w woreczkach są zatem papierkiem lakmusowym inflacji w Nigerii i odbijają się szerokim echem w prasie i na popularnych portalach internetowych (przykład 11). Niezależnie od podwyżek, woda w woreczku jest produktem cieszącym się olbrzymim popytem, czego dowodem może być ogólnonigeryjski zwrot *sold like pure water* ‘sprzedał się jak świeże bułeczki’ (dosł. sprzedał się jak woda w woreczkach).

- (10) *yadda tsadar* ‘pure water’ *ya sa mazauna birnin tarayya suka koma shan ruwan famfo*

⁴ Marka Swan nie jest obecnie w Nigerii ani jedyną ani najpopularniejszą marką wody butelkowanej; wartość tej wody pozostaje wysoka niezależnie od marki czy producenta.

[tak wysoka cena wody w woreczkach sprawiła, że mieszkańcy stolicy federacji powrócili do picia wody z kranu]

- (11) *ledar fiyo wota 1 ya tashi daga N10 ya koma N20 a jihar Kogi*
[[cena] jednej torebki wody wzrosła z 10 nair do 20 nair w stanie Kogi]

Powszechność, dostępność i niska cena sprawiają, że woda w woreczkach jest towarem podstawowym, przeznaczonym nie tylko do picia, ale też używanym do mycia lub ablucji przed modlitwą, gdy brakuje dostępu do wody z kranu. Taką sytuację opisuje opublikowany na portalu *Legit.ng* artykuł traktujący o uczniach, którzy skarżyli się na konieczność kupowania wody w woreczkach (przykład 12) w związku z jej brakiem w szkole, oraz hauskańska powieść, w której wspomniano o wykorzystaniu wody w woreczkach do wykonania ablucji (przykład 13). Woda w woreczkach jest też towarem pierwszej potrzeby, o czym świadczy artykuł o przeżyciach byłego więźnia. Po długim okresie spędzonym bez jedzenia i picia więzień trafił wreszcie na miłosiernego strażnika, który potajemnie przyniósł mu podstawowe produkty spożywcze. Jednym z nich była woda w woreczku (przykład 14).

- (12) *inda suke cewar ba su da ruwan sha balle ma na wanka. Mafi akasarinsu suna amfani da ruwan leda ne su yi wanka ko wani bukatunsu.*
[mówią tam, że nie mają wody do picia, a co dopiero do mycia. Większość z nich korzysta z wody w woreczkach do mycia lub do innych potrzeb]
- (13) *alwala ya yi tun daga gida, saboda kar lokacin sallah ya kama shi a inda ba zai samu ruwan leda da zai alwala ba*
[ablucji dokonał jeszcze w domu, aby nie było tak, że czas modlitwy zastanie go w miejscu, gdzie nie będzie wody w woreczku do wykonania ablucji]
- (14) *ya nemo min ruwan leda na pure water da abinci*
[przyniósł mi wodę w woreczku typu *pure water* i jedzenie]

Powszechność i dostępność wody w woreczkach sprawia, że w dyskursie medialnym mówi się o niej znacznie częściej niż o wodzie w butelkach. Wpisanie w wyszukiwarkę internetową *Google* w kategorii „wiadomości” hasła *ruwan roba* dało jedynie dwa rezultaty, z których tylko jeden dotyczył Nigerii i opowiadał o nielegalnej produkcji wody butelkowanej – napełnianiu butelek wodą z kranu. Po wpisaniu terminu *ruwan leda* pojawiło się 16 wyników⁵. Artykuły dotyczyły kwestii społeczno-gospodarczych. Jeden z nich mówił o wykorzystaniu seksualnym dwunastoletniej dziewczynki sprzedającej na ulicach wodę w woreczkach, inny o okradzionym sprzedawcy wody w woreczkach, większość jednak dotyczyła wspomnianych już podwyżek cen tej wody (przykład 10 i 11).

⁵ Wyszukiwanie z dnia 16.08.2022

W mniemaniu Hausańczyków czy szerzej Nigeryjczyków woda w woreczkach nie cieszy się wysokim prestiżem i ma niską jakość spożywczą. Nie podaje się jej na uroczystościach i wydarzeniach, takich jak konferencje (ilustracja 1), oficjalne spotkania, przyjęcia czy wesela. Niektórzy nie uznają jej nawet za wodę pitną, zwłaszcza po pojawieniu się przypadków duru brzuszego w nigeryjskim mieście Lagos w latach 90. Pewne wyobrażenie o powszechnym mniemaniu, że woda w woreczkach jest produktem o niskiej jakości może dać krótki film wyprodukowany przez hauskańskiego satyryka⁶. Akcja filmu rozgrywa się w sklepie, do którego wchodzi młoda, dobrze ubrana kobieta i prosi o wodę. Gdy sprzedawca podaje jej wodę w woreczku, klientka z oburzeniem mówi, że nie pija tego typu wody, gdyż można od niej zachorować i prosi o podanie wody w butelce. W tym samym czasie do sklepu wchodzi inny klient ubrany w koszulkę z dobrze widocznym logo jednej z firm należących do haute couture. Przyniesione przez siebie puste, plastikowe wiadra stawia na ziemi i zaczyna wyjmować z lodówki wodę w butelkach. Następnie przelewa ją do wiader wyrzucając puste butelki na ulicę. Dziewczyna i sprzedawca patrzą na to zachowanie z widocznym zdumieniem. Po tym jak młody mężczyzna uiszcza należność za wodę i zamierza wyjść ze sklepu, dziewczyna pyta go, co zamierza zrobić z zakupioną wodą. Mężczyzna odpowiada lekko pogardliwym tonem, że nie pierze swoich ubrań w żadnej innej wodzie, tylko w wodzie z butelki (Will 2021b: 73).

Z dość powszechnego, zwłaszcza u osób zamożnych, przekonania o niskiej jakości wody w woreczkach i o jej niezdatności do picia zdają sobie sprawę producenci tego artykułu. Wprowadzają na rynek reklamy, które nie tylko mają zachęcić do sięgnięcia po konkretną markę, ale także przekonują Hausańczyków, że picie wody w woreczkach jest bezpieczne i zdrowe. W jednej z reklam widzimy policjanta, który pyta aresztowanego o okoliczności popełnienia przestępstwa, jednak ten milczy. Wtedy policjant prosi podwładnego o przyniesienie wody w woreczku, a kiedy ją dostaje, wlewa do szklanki, wypija, a następnie częstuje wodą zatrzymanego. Po wypiciu wody aresztowany natychmiast zdradza szczegóły popełnienia przestępstwa. W reklamie wartość wody w woreczkach podkreślono na różnych płaszczyznach. Na poziomie językowym bohaterowie wielokrotnie informują, że woda jest zdrowa, poprawia koncentrację i ma zbawienny wpływ na ludzki organizm (przykład 15). Na płaszczyźnie wizualnej zaprezentowano sposób picia wody w woreczkach odmienny od powszechnie stosowanego. Zwykle wodę pija się bezpośrednio z woreczka, przegryzając jeden z jego rogów. W reklamie policjant pije wodę ze szklanki (ilustracja 3).

⁶ Film dostępny jest na portalu YouTube na kanale użytkownika Bushkiddo (https://www.youtube.com/watch?v=9DzsaKwsdm0&ab_channel=Bushkiddo)

- (15) *yana da inganci da Karin lafiya da kuma dahir hankali*
[poprawia efektywność oraz zdrowie i przywraca trzeźwość umysłu]

Ilustracja 3. Kadry z reklamy wody w woreczkach; źródło: film umieszczony na kanale YouTube przez użytkownika ZallarArewa, https://www.youtube.com/watch?v=skUHPZ9Exc&ab_channel=ZALLARAREWATv [data dostępu 16. 08. 2022]

Jak pokazują zebrane w tej sekcji przykłady, woda w woreczkach, w przeciwieństwie do wody w butelkach, jest artykułem powszechnym, tanim i ogólnodostępnym. Uznaje się ją za towar pierwszej potrzeby, bez którego ludzie nie mogą się obejść, dlatego też jej cena jest regulowana, a informacje o wahaniami tej ceny pojawiają się w mediach. Powszechność i dostępność wody w woreczkach ma swoje przełożenie na przeświadczenie o jej niskiej jakości, co sprawia, że w oczach zamożniejszych ludzi stanowi produkt nie nadający się do picia. Woda w woreczkach stosowana jest niekiedy jako zamiennik wody z kranu, zwłaszcza w sytuacjach, gdy tej ostatniej brakuje. Używa się jej do mycia lub do przygotowania posiłków.

Woda z dzbanka – *ruwan buta*

Jednym ze specyficznych dla kultury hausańskiej naczyń na wodę jest tzw. *buta*. *Buta* to termin polisemiczny. Jego semantyka zmieniała się na

przestrzeni lat, co można zaobserwować, porównując dane z dwujęzycznych słowników hauszańsko-angielskich. W słowniku z początku XX wieku (Robinson 1906-7) jest następujące wyjaśnienie: mała, gliniana butelka. W późniejszym słowniku (Bargery 1934) pod hasłem *buta* znajdziemy dwa znaczenia: (a) dzbanek na wodę zrobiony z gliny, rzadziej z metalu lub z tykwy, którego używa się przy ablucji, (b) naczynie w kształcie butelki używane przez podróżnych. Wydaje się zatem, że początkowe znaczenie terminu *buta* uległo przesunięciu: nazwa naczynia do picia lub przechowywania wody stała się również określeniem naczynia wykorzystywanego przy ablucji. W najnowszym słowniku hausa (Newman i Newman 2020) pod hasłem *buta* znajdziemy cztery określenia: *water jug* (dzban), *ewer* (dzban), *kettle* (czajnik), *teapot* (imbryk), *gourd rattle* (grzechotka⁷). Autorzy słownika nie wspominają o funkcji. Jednak analiza tekstów współczesnych pod kątem kolokacji ze słowem *buta* (przykłady [16] – [19]) pokazuje, że terminem tym określane jest przede wszystkim plastikowy dzbanek z przykrywką przypominający kształtem imbryk. Takie naczynie jest bardzo popularne w północnej Nigerii, stąd też słowo *buta* zaliczane jest do słownictwa podstawowego. Pojawia się ono w jednej z pierwszych lekcji kursu nauki języka hausa (Bature i in. 1998) przy wyliczaniu przedmiotów, jakie można znaleźć w domu. Ten wybór na pewno nie jest przypadkowy, bo plastikowy dzbanek wypełniony wodą można zobaczyć niemal wszędzie – przed wejściem do meczetów, na dziedzińcach domów, na zapleczach punktów usługowych i sklepów, w toaletach prywatnych i publicznych. Woda z naczynia *buta* służy do ablucji i mycia części intymnych. Ta rytualno-toaletowa funkcja uwidacznia się w tekstach hauszańskich powieści. Wpisanie frazy werbalnej *ɗauki buta* ‘wziąć dzbanek’ w wyszukiwarce internetowej *Google* w kategorii „książki” dało kilkadziesiąt rezultatów. W pierwszych dwudziestu przykładach w najbliższym otoczeniu wspomnianej frazy aż dziewięć razy pojawiło się słowo *alwala* ‘ablucja’ (przykład 17). W dziewięciu innych wystąpiły określenia odnoszące się do toalety (przykład 16) – *bayi*, *toilet*, *bandaki* albo zdania podrzędne w sposób dosłowny lub przenośny opisujące załatwianie potrzeby fizjologicznej: *in yi fitsari* ‘żeby zrobić siku’, *in zagaya* ‘żeby się załatwić’ (dosł. żeby okrażyć). Z uwagi na to, że woda z plastikowego dzbanka pełni funkcję rytualną, w sąsiedztwie terminu *buta* pojawiają się też nazwy przedmiotów kojarzonych z modlitwą: *sallaya* ‘dywanik do modlitwy’, *casbaha* ‘rózaniec muzułmański’ (przykład 18) lub używanych przez uczonych muzułmańskich: *buzu* ‘skóra zwierzęca, na której zwykle siedzi uczony muzułmański’ (przy-

⁷ Wynika to z faktu, że tradycyjne grzechotki zrobione są z tykwy, czyli z tego samego materiału, z którego były wykonywane naczynia na wodę; zarówno grzechotki, jak i naczynia na wodę kształtem przypominają karafkę.

kład 19), a także termin *salla* określający jedną z pięciu obowiązkowych modlitw w ciągu dnia (przykład 17).

- (16) *Zainab ta dauki buta ta nufi bayi*
[Zainab wzięła dzbanek i udała się do toalety]
- (17) *ya dauki butar roba ya fita ya yi alwala ya dawo ya yi salla*
[wziął dzbanek, wyszedł, dokonał ablucji, wrócił i odprawił modlitwę]
- (18) *ta dauko buta cike da ruwa da sallaya da casbaha*
[wzięła dzbanek wypełniony wodą, dywanik do modlitwy i różaniec]
- (19) *ya dauki buta, buzu, da tabarma ya nufi kofar gida*
[wziął dzbanek, skórę zwierzęcą, matę i udał się przed wejście do domu]

Analiza hauszańskich tekstów literackich pozwala też ustalić, skąd czerpana jest woda do plastikowego dzbanka (przykład 20). Zazwyczaj pochodzi ona z dużej plastikowej beczki (*randa*), która stoi niemal w każdej łazience północnonigeryjskiego domu czy instytucji publicznej.

- (20) *ta tashi ta dauki buta ta nufi randa ta debi ruwa*
[wstała, wzięła dzbanek, udała się [w stronę] beczki [i] zaczerpnęła wodę]

Woda z dzbanka służy do celów higienicznych czy rytualnych, ale nikt nie sięga po nią, by ugasić pragnienie. Znaleziona w mediach społecznościowych dyskusja dotycząca tego, czy płyny przeznaczone do picia mogą służyć do ablucji, wyraźnie pokazuje, że woda w plastikowym dzbanku nie nadaje się do picia (przykład 21).

- (21) *ba lalle na iya shan ruwan buta ba, amma zan yi alwala da shi saboda halacci*
[to nie jest tak, że mogę wypić wodę z dzbanka, ale dokonuję nią ablucji, gdyż jest to dozwolone [w prawie muzułmańskim]]

W domowej przestrzeni istnieje podział na strefy czyste (np. kuchnia, pokój, mata) i nieczyste (np. łazienka, podłoga). Naczynia *buta* nie spotyka się w strefach czystych. Plastikowego dzbanka nie stawia się na stole lub na macie, na której się wypoczywa lub spożywa posiłek⁸. Sytuację taką dobrze obrazuje kadr hauszańskiego filmu (ilustracja 4), na którym widzimy leżącego na macie mężczyznę. Obok niego znajduje się poduszka i podłużny dzbanek z wodą do picia. Plastikowy dzbanek w kształcie imbryka stoi na ziemi, poza matą, właśnie ze względu na to, że obecna w nim woda nie jest płynem przeznaczonym do picia.

⁸ Przed wejściem na matę należy obowiązkowo zdjąć buty (tak jak przed wejściem do pokoju czy do meczetu), niezależnie od tego, czy mata rozłożona jest w pomieszczeniu,

Ilustracja 4. Kadr z filmu pokazujący podział na przestrzeń czystą, przeznaczoną do wypoczynku i spożycia posiłku (*mata*) oraz przestrzeń nieczystą (podłogę), na której stoi dzbanek z wodą przeznaczoną do mycia i ablucji; źródło: film umieszczony na kanale YouTube przez użytkownika Arewa Zone TV, https://www.youtube.com/watch?v=2YdI3-FahFs&ab_channel=AREWAZONETV [data dostępu 20.04.2023]

Zwrotem, który pozostaje w sprzeczności z utrwalonym sądem, iż woda z naczynia *buta* nie nadaje się do picia, jest połączenie wyrazowe *rika/ringa shan ruwan buta* ‘ciągle popijać wodę z dzbanka’. U jego podstaw leży popularny przesąd o uspokajających i kojących nerwy właściwościach takiej wody⁹, którego konsekwencją jest przekonanie, że popijanie wody z naczynia *buta* jest dobre dla osób wybuchowych, porywczych, nerwowych albo spiętych. Wydaje się jednak, że zwrot ten powstał w czasach, gdy termin *buta* oznaczał przede wszystkim gliniane naczynie na wodę w kształcie butelki. Przechowywana w nim woda była nie tylko zdatna do picia, ale również zimna, a zimno studziło gorący temperament czy emocje. Chociaż funkcja i wygląd naczynia uległy zmianie, to zwrot jest w ciągłym użyciu, o czym świadczy jego obecność w tekstach współczesnych, np. w komentarzu pod postem informującym o tym, że prezydent Putin rozkazał żołnierzom odpowiedzialnym za broń nuklearną pozostać w gotowości (przykład 22). Jedynie znajomość hauszańskich przesądów pozwala właściwie odczytać intencję nadawcy wypowiedzi – prezydent Putin powinien się nieco uspokoić.

- (22) *comrade Putin dai ya ringa shan ruwan buta*
[niech towarzysz Putin popija wodę z dzbanka]

Zwrot *ringa shan ruwan buta* nie jest w pełni s frazeologizowany, brak go bowiem w dostępnych słownikach hauszańskich. Wydaje się jednak, że jego

na dziedzińcu czy na ulicy.

⁹ Informacja uzyskana od prof. Aliyu Mu’azu.

znaczenie jest ustabilizowane, gdyż pojawia się nie tylko w komentarzach internetowych, które są uznawane za innowacyjne i pełne neologizmów, ale również na kartach hauszańskich powieści. Bohaterka jednej z nich narzeka na wybuchowy charakter swojego starszego brata (przykład 23):

- (23) *Umma don Allah cewa Yaya Farook ya riƙa shan ruwan buta, Seriously Umma ya cika fushi da yawa matarshi za ta sha wuya*
[mamo, naprawdę brat Faruk powinien popijać wodę z dzbanka, poważnie, mamo, on zbyt często się denerwuje, jego żonie będzie ciężko]

Woda w naczyniu *buta*, bez względu na jej przydatność do spożycia, jest powszechnie wykorzystywana w codziennej prozaicznej czynności utrzymywania higieny osobistej. Zapewne ten fakt sprawił, że zaczęła się kojarzyć z jednej strony z czymś niezauważalnym, mało wartościowym finansowo, a z drugiej: z czymś, bez czego nie można się obejść, czego wartości egzystencjalnej nie da się przecenić.

Bohater powieści hausńskiej mówi wprost, że obietnica jest jak woda z dzbanka (przykład 24): tak jak woda z dzbanka jest podstawą naszej higieny osobistej, tak obietnica jest podstawą relacji międzyludzkich – z pierwszej niepodobna zrezygnować, a drugiej nie wolno złamać. Dla twórców utworu muzycznego *Kewa* częstowanie tą wodą jest czynem, który być może nie przysporzy nam zbytnej chwały wśród ludzi, ale w oczach Boga ma dużą wartość. Można ją przyrównać do biblijnego wdowiego grosza – skromnej, lecz serdecznej ofiary (przykład 25).

- (24) *haba iyayena, alƙawari ai ruwan buta ne, kuma ɗan banza kawai ke karya shi*
[ależ drodzy rodzice, obietnica to woda z dzbanka i tylko obłudnik ją łamie]
- (25) *in dai na taɓa sadaka ko da ma ruwan buta ne Allah ya ji tausayi*
[jeśli dałbym jałmużnę, nawet taką jak woda z dzbanka, to Bóg by się nade mną zlitował]

Poza wyjątkiem takim jak wyrażenie *ringa shan ruwan buta* ‘ciągle popijać wodę z dzbanka’, termin *buta* odnosi się w większości współczesnych tekstów do plastikowego pojemnika w kształcie imbryka. Przykładem są wspomniane kolokacje ze słowem *alwala* ‘ablucja’ lub terminami oznaczającymi toaletę (przykład 16 i 17). Innym zjawiskiem świadczącym o jednoznacznym rozumieniu tego terminu jest powszechne opuszczanie przydawki *roba* ‘guma, plastik’, która początkowo miała odróżniać plastikowy dzbanek od innych naczyń określanych terminem *buta*. W tekstach współczesnych zamiast złożenia *butar roba* używa się słowa *buta*. Gdy autor wypowiedzi chce natomiast podkreślić, że chodzi o inne naczynie niż plastikowe, dodaje odpowiednią przydawkę. Jako przykład może posłużyć wypowiedź użytkowniczkii mediów

społecznościowych, która chcąc podkreślić, że nie chodzi jej o dzbanek do ablucji, używa określenia *special buta*¹⁰ ‘specjalny dzbanek’ (przykład 26).

- (26) *mata ku ringa shan ruwan buta, yana rage mugun fushi, ku samu special buta ku sa a fridge saboda ya yi sanyi, sa'an nan ki yi labelling d'insa "Anger Management"*
[kobiety, popijajcie wodę z dzbanka, to pomoże wam kontrolować złość, weźcie specjalny dzbanek, włóżcie do lodówki, żeby się oziębił i podpiszcie go „menadżer złości”]

O tym, że naczynie *buta* (niekoniecznie plastikowe) jest artefaktem kojarzonym z Hausańczykami i z północną Nigerią może świadczyć fakt, że zostało ono wybrane przez młodego hauskańskiego piosenkarza Hashima Zamaniego (ilustracja 5) jako rodzaj znaku rozpoznawczego. Piosenkarz, który określa się przydomkiem *Yaro mai buta* ‘chłopiec z dzbankiem’ pojawia się na koncertach czy w teledyskach z charakterystycznym metalowym naczyniem w kształcie imbryka podpisanym jego imieniem. W wywiadzie dla telewizji Arewa24 tłumaczy, że inni piosenkarze nigeryjscy pojawiają się na scenie lub fotografują z różnymi przedmiotami, takimi jak dzwonek czy latarka. Hashim Zamani częścią swojego wizerunku uczynił zaś dzbanek.

Ilustracja 5. Kadr z wywiadu z hauskańskim raperem Hashimem Zamanim (po lewej) ukazujący znak rozpoznawczy tego artysty – *buta* ‘dzbanek’; źródło: film umieszczony na kanale YouTube przez użytkownika Arewa24, https://www.youtube.com/watch?v=89-eyl72P9Y&ab_channel=AREWA24d [data dostępu 20.04.2023]

Kolokacje z terminem *ruwan buta* ‘woda z dzbanka’ wskazują, że znajdująca się w naczyniu woda ma raczej funkcję rytualno-toaletową (mycie, podmywanie, ablucja) niż pitną. Kolokacje te charakterystyczne są dla tekstów współczesnych, w których słowo *buta* odnosi się przede wszystkim do

¹⁰ Wtręty z języka angielskiego są typowe dla rejestru języka hausa używanego przez wykształconą ludność miast (por. przykład 23).

plastikowego naczynia. Wcześniej termin *buta* oznaczał naczynie w kształcie butelki przeznaczone na wodę pitną, czego dowodem jest na w pół zleksykalizowany zwrot *ringa shan ruwan buta* ‘ciągle popijać wodę z dzbanka’, odzwierciedlający hauszańskie wierzenie, że picie zimnej wody koi nerwy. Znikoma wartość wody z dzbanka sprawia, że termin *ruwan buta* stał się synonimem czegoś mało znaczącego. Samo naczynie *buta* jest na tyle mocno osadzone w kulturze hauszańskiej, że sięgają po nie hauszańscy artyści.

Podsumowanie

Kategoryzacja kulturowa odbywa się na wczesnym etapie rozwoju człowieka. Obcując z pojemnikami i słysząc odnoszące się do nich określenia lub zwroty, dzieci zaczynają je szufladkować zgodnie z zasadami obowiązującymi w ich kulturze. Kategoryzacja kulturowa różnych rodzajów wody zdeterminowana jest względami funkcjonalnymi, powiązaniem z daną dziedzina życia i szeroko pojętym kontekstem użycia, uwzględniającym czas, miejsce, sposób podania, a także osoby, które z danego rodzaju wody korzystają.

Poszczególne typy wody można skategoryzować, odwołując się do hierarchii społecznych wartościowań (Will 2019), stanowiącej niezwykle ważny aspekt hauszańskiego obrazu świata. Jak zauważają Mary Douglas i Baron Isherwood (1979: 66), pożywienie jest środkiem służącym wartościowaniu – ta uwaga dotyczy także tak podstawowego płynu, jakim jest woda. Na szczycie hierarchii stoi niewątpliwie woda w butelce, a na samym dole znajduje się woda z naczynia *buta*. Podział ten przekłada się też na sferę ekonomiczną czy żywieniową – im bardziej prestiżowa woda, tym wyższa jej cena i jakość spożywcza.

Po wodę butelkowaną, która jest towarem elitarnym, sięgają najwyższe warstwy społeczne niezależnie od okoliczności, a niższe przy specjalnych okazjach lub wtedy, gdy chcą niejako podnieść swój status lub okazać szacunek gościom, których Hausańczycy darzą specjalnymi względami. Nie mamy tu jednak do czynienia z fetyszyzacją konkretnego produktu czy konkretnej marki, jak to ma miejsce w szeroko pojętej kulturze zachodniej, gdzie pewne marki butów czy samochodów uchodzą za kultowe lub modne. Nie jest to również zjawisko związane z kompleksem kulturowym czy zapóźnieniem cywilizacyjnym, wszak w czasie, kiedy woda butelkowana się pojawiła, Nigeria była jeszcze dobrze prosperującym krajem, do którego przyjeżdżali pracownicy z Europy, Ameryki czy Azji. Wydaje się, że prestiż wody butelkowanej wynika z faktu, iż jest ona nowoczesnym produktem kojarzonym z dobrze sytuowaną ludnością miejską.

Woda w woreczkach jako towar pierwszej potrzeby, który w skrajnych sytuacjach zastępuje wodę z kranu, plasuje się znacznie niżej w hierarchii. Jest to towar niezbędny do życia, a zatem, powszechny i – z uwagi na odgórnie regulowaną cenę – tani.

Woda w dzbanku jest płynem powszechnym, pozbawionym wartości ekonomicznej, ale będącym symbolem życia codziennego, tak oczywistym dla Hausańczyków, jak koszt na śmieci pod zlewem dla Polaków. Tę wyjątkową pozycję wody z dzbanka – istotną kulturowo pomimo braku wartości komercyjnej – można wytłumaczyć odwołując się do zaproponowanego przez Kopytoff (2003) rozróżnienia ekonomii na obiektywną i moralną z ich materialnymi reprezentacjami – towarami i rzeczami ujednostkowionymi (Barański 2007: 98), czyli rzeczami wyróżnionymi przez kulturę i stanowiącymi inwentarz symboli właściwych danemu społeczeństwu, do których należą np. pomniki, atrybuty władzy politycznej czy przedmioty obrzędowe (Kopytoff 2003: 258). Za rzecz ujednostkowaną można uznać właśnie dzbanek z wodą, który wprawdzie nie ma obiektywnej wartości ekonomicznej, ale – jak pokazują przykłady wizualne i językowe – został uznany przez Hausańczyków za istotny element ich kultury.

Literatura

- Andrzejczuk Anna, Czupryniak Maciej, 2009, *O wykorzystaniu zasobów internetowych w pracy językoznawcy*, „Polonica” 29, s.189–204.
- Bargery George Percy, 1934, *A Hausa-English Dictionary and English-Hausa vocabulary*, London: Humphrey Milford.
- Barański Janusz, 2007, *Świat rzeczy. Zarys antropologiczny*, Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Bartmiński Jerzy, 1999, *Wody*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska. Tom 1. *Kosmos*, cz. 2. *Ziemia, woda, podziemie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 247–254.
- Bartmiński Jerzy, 2002, *Lubelska etnolingwistyka*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1–2, s. 29–42.
- Bartmiński Jerzy, Chlebda Wojciech, 2008, *Jak badać językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów?*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 20, s. 11–27.
- Bature Abdullahi, Schuh Russell, Randell Richard, 1998, *Hausar baka: Gani ya Kori ji. Elementary and Intermediate Lessons in Hausa Language and Culture*, Windsor, CA: World of Languages.
- Douglas Mary i Isherwood Baron, 1979, *The World of Goods*, New York: Basic Books.
- Frąckiewicz Olga, 2019, *The Image of African Languages Structures in Nigerian Pidgin English*, praca doktorska, Uniwersytet Warszawski.
- Glushko Robert, Maglio Paul, Matlock Teenie, Barsalou Lawrence, 2008, *Categorization in the Wild*, „Trends in Cognitive Sciences” 12, z. 4, s. 129–135.

- Henderson, Willie, 2000, *Metaphor, Economics and ESP: Some Comments*, „English for Specific Purposes” 19, s. 167–173.
- Kopytoff Igor, 2003, *Kulturowa biografia rzeczy – utowarowienie jako proces*, [w:] *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, tłum. Ewa Klekot, red. Marian Kempny, Ewa Nowicka, Warszawa: PWN, s. 249–274.
- Newman Paul, Newman-Ma Roxana, 2020, *Hausa Dictionary for Everyday Use. Hausa-English/English-Hausa. Kamusun Hausa: Hausa-Ingilishi/Ingilishi-Hausa*, Kano: Bayero University Press.
- Pawlik Jacek, 2018, *Twórcza codzienność mieszkańców Lomé*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- Polzenhagen Frank, 2007, *Cultural Conceptualisations in West African English. A Cognitive-Linguistic Approach*, Frankfurt a. M: Peter Lang.
- Rilwanu Tasi'u Yalwa, Samuel Yakubu, 2023, *Landscapes and Landforms of the Jos Plateau*, [w:] *Landscapes and Landforms of Nigeria*, red. Adetoye Faniran, Lawrence Kosoko Jeje, Olutoyin A. Fashae, Adeyemi O. Olusola, Cham: Springer Nature Switzerland, s. 145–159.
- Robinson Charles Henry, 1906–07, *Dictionary of the Hausa language*, Cambridge: University Press.
- Schryver Gilles Maurice de, 2002, *Web for/as Corpus: A Perspective for the African Languages*, „Nordic Journal of African Studies” 11, z. 2, s. 266–282.
- Sharifian Farzad, 2008, *Distributed, Emergent cognition, Conceptualisation, and Language*, [w:] *Body, Language, and Mind*. Vol. 2: *Sociocultural Situatedness*, red. Roslyn M. Frank, René Dirven, Tom Ziemke, Enrique Bernárdez, Berlin & New York: Mouton de Gruyter, s. 109–36.
- Sharifian Farzad, 2009, *On Collective Cognition and Language*, [w:] *Language and Social Cognition: Expression of the Social Mind*, red. Hanna Pishwa, Berlin & New York: Mouton de Gruyter, s. 163–82.
- Sharifian Farzad, 2011, *Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Stanek Kamila, 2017, *WODA w językach słowiańskich i tureckich – na przykładzie przysłów języków słowackiego i polskiego oraz tureckiego i karaïmskiego*, [w:] *Żywioły w poznaniu*. T. 2, *Konceptualizacja żywiołów: wieloaspektowość badań – różnorodność rozwiązań*, red. Hanna Kaczmarek, Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza, s. 49–92.
- Sulima Roch, 2017, „Upadek” w codzienność, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 71, z. 1–2, s. 6–9.
- Swadesh Morris, 1952, *Lexico-Statistical Dating of Prehistoric Ethniccontacts: With Special Reference to North American Indians and Eskimos*, „Proceedings of the American Philosophical Society” 96, z. 4, s. 452–463.
- Will Izabela, 2016, *To What Extent do African Studies Refocus our Understanding of Gestures*, [w:] *African Studies: Forging new Perspectives and Directions*, red. Nina Pawlak, Hanna Rubinkowska-Anioł, Izabela Will, Warszawa: Elipsa, s. 183–196.
- Will Izabela, 2019, *Gesturing the Unspoken: Conceptualization of Social Hierarchy in Hausa*, [w:] *Lingusitic Evidence of Cultural Distance*, red. Nina Pawlak, Warszawa: Elipsa, s. 78–96.
- Will Izabela, 2021a, *Recurrent Gestures of Hausa People*, Leiden i Boston: Brill.
- Will Izabela, 2021b, *Pojęcie „wody” w języku i kulturze Hausa*, „Afryka” 51/52, s. 69–87.
- Zając Patryk, 2018, *Słowa-klucze kultury w przysłowiaach Hausa*, „Przegląd Orientalistyczny” 1–2 (265–266), s. 155–181.

Streszczenie: Artykuł dotyczy kategoryzacji wody w kulturze hausańskiej dokonanej przez pryzmat trzech pojemników: butelki, woreczka i naczynia zwanego *buta*. Zasadnicza część artykułu poświęcona została analizie kolokacji, porównań i utartych zwrotów wskazujących na powiązania trzech typów wody z pewnymi wydarzeniami, czynnościami i dziedzinami życia społecznego, takimi jak praktyki religijne, uroczystości, higiena, spożywanie posiłków lub wizyty gości. W podsumowaniu ukazano, że każdy typ wody ma ściśle ustaloną funkcję i wiąże się z kulturowo osadzonym wartościowaniem.

Słowa kluczowe: język hausa; kultura; Nigeria; woda; dzbanek; butelka; woreczek; konceptualizacja; kategoryzacja; kolokacje